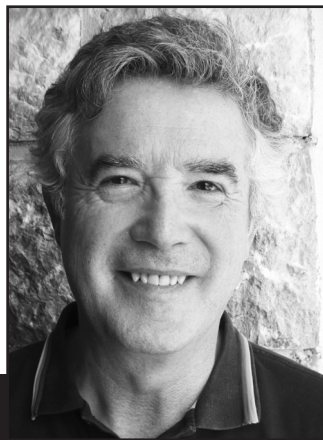

Algunes reflexions sobre Andorra i la globalització

Vicenç MATEU i ZAMORA

Resum

La ponència es presenta com una primera reflexió, forçosament sintètica, a l'entorn de l'afectació de la globalització al Principat d'Andorra. Després d'unes consideracions introductòries sobre el concepte de globalització, es recorda breument la posició andorrana tradicional davant l'exterior. S'afirma a continuació la irrupció d'un nou escenari, el de la globalització, com a realitat indefugible. Se subratlla que aquest nou horitzó coincideix amb el reconeixement internacional d'Andorra com a subjecte polític que obliga el Principat a posicionar-se i com això s'esdevé en un escenari de creixent polarització. Segueix una reflexió sumària sobre la qüestió de la sobirania en el moment actual i específicament en relació amb l'acord d'associació. Finalment, la ponència aposta per una continuïtat adaptativa de la filosofia política andorrana, ajustada als nous temps i a la nova realitat històrica i social.

Índex

1. Globalització, globalitzacions. Reflexions introductòries.
2. La posició tradicional d'Andorra davant l'exterior.
3. Nou escenari: La globalització.
4. Constitució, reconeixement d'Andorra com a subjecte polític i obertura al món.
5. Necessitat de posicionament internacional, creixent polarització.
6. La qüestió de la sobirania.
7. Nous temps, una mateixa filosofia política.

1. Globalització, globalitzacions. Reflexions introductòries

El concepte de *globalització* és un de tants conceptes que tots comptem conèixer de manera genèrica i mentre no en volem precisar el sentit. És en baixar al detall quan ens adonem que potser no tots l'entendem de la mateixa manera, o que no posem l'accent en les mateixes qüestions.

De vegades *globalització* i *mundialització* s'usen com a sinònims en llengües diverses, de vegades es distingeix el significat dels conceptes per referir-se a dues realitats diferenciades. Així, mentre que *mundialització* s'empraria per una descripció fàctica del procés històric, *globalització* es reservaria per destacar una voluntat manifesta de fer convergir les economies i els països en un únic escenari mundial.

En l'eix temporal, es poden assenyalar dues o tres globalitzacions. Alguns consideren la primera globalització els viatges de Colón i de Magalhaes, altres entenen per la primera globalització el moment de l'aparició i el desenvolupament del ferrocarril al llarg del segle XIX. En qualsevol cas, moments d'especial connexió entre realitats fins aleshores més allunyades. Viuríem actualment, doncs, la segona globalització, o la tercera, si se sumen les dues anteriors. Des d'un punt de vista temàtic, tot i que és difícil de destriar-ne netament els diferents aspectes –estretament entrelligats–, hom pot distingir una globalització econòmica, política, social, cultural, ideològica, en les costums, àdhuc generacional...¹

Obviament, el joc de la globalització no afecta a tots els països per igual. Els països forts econòmicament i políticament, són també forts a l'hora d'exportar els seus hàbits i formes de vida, fent-ne estàndards que fàcilment són imitats arreu. En aquest sentit, la globalització no és tampoc neutra ni homogènia. Podríem dir en aquest sentit que hi ha països *globalitzadors* i països *globalitzats*.

La força actual del fenomen, tanmateix, podria fer-nos oblidar que les societats anteriors a la civilització actual no han estat mai totalment aïllades ni autàrquiques i això tant des d'una perspectiva general com en el cas mateix d'Andorra. A través de l'anècdota, bé es podria dir que en l'imaginari occidental el relat de Marco Polo ha fet molt de mal, en presentar en la cultura popular les civilitzacions del passat com realitats aïllades i sense contacte entre sí. El contacte i la influència mútua ha existit sempre, si bé, és clar, a un nivell molt inferior. És conegut el tràfic de mercaderies, objectes i idees entre les civilitzacions grega, romana, persa, índia i xinesa.²

Globalització en la política i les relacions internacionals d'Andorra

Tot i que, tal com dèiem, és pràcticament impossible separar els diferents aspectes de la globalització, en aquestes pàgines ens centrarem sobretot en la globalització política i en les relacions internacionals. En aquest camp, la globalització té un pes extraordinari.

De fet, la força del fenomen és tal que ha donat lloc a un nou eix de diferenciació política: el del cosmopolitisme liberalisme versus el localisme i la defensa de les identitats nacionals, que en diferents països adopta formes diferents segons la història i els condicionants de cada lloc. La defensa del localisme evidencia un malestar compartit d'aquells que, des del territori, se senten deixats de banda per la globalització. I bé podríem dir que aquest eix ja és present a Andorra: en relació amb l'acord d'associació, en bona mesura els defensors i els detractors del text citen pràcticament les mateixes qüestions: obertura, competència, sobirania, immigració... Els defensors del liberalisme cosmopolita les veuen positivament, els defensors del territori i de l'àmbit local, ben al contrari.

I aquest malestar acaba generant una idea negativa de la doctrina liberal. Entre moltes altres i complexes raons, el desequilibri entre la força dels agents econòmics i molt particularment de les grans companyies i la menor activitat, voluntat o capacitat reguladora dels estats, causa

una erosió molt significativa de les classes mitjanes amb totes les seves conseqüències, i en particular amb aquelles associades amb la pau i l'estabilitat social.³

L'extraordinària força de la globalització n'imposa una percepció com una realitat imparable. Tanmateix, en uns anys, potser les coses no es vegin de la mateixa manera. No fa pas tant, era un lloc comú afirmar *la fi de la història*, segons la tesi hegeliana degudament revisitada i publicitada per Francis Fukuyama. Avui, ben pocs s'apuntarien a aquella interpretació. Popper ja alertà al seu moment de la temptació del determinisme històric, de la creença en unes lleis de la història, en un inexorable esdevenir d'aquesta.

Que no ens passi el mateix amb la idea de globalització. Potser viurem per sempre més en un món globalitzat; potser no. Potser la globalització no deixa de ser únicament un entre els diversos camins possibles. Potser el futur a venir serà, no el d'una única societat mundial, sinó el de dues o tres grans realitats polítiques, econòmiques i socials més o menys autàrquiques.

2. La posició tradicional d'Andorra davant l'exterior

L'actitud tradicional d'Andorra davant l'exterior ha estat guiada per la consciència de l'escassa capacitat d'enfrontar els perills o les amenaces externes. Per raons de mida, Andorra difícilment podia imposar-se a un desafiament exterior i menys encara recorrent a la força.⁴ S'imposava doncs una posició de discreció i prudència, de restar al marge defugint qualsevol ostentació, d'evitar de cridar l'atenció.

La il·lustració més explícita d'aquesta actitud és la màxima 44 del *Polítar andorrà*, referida a la número 46 del *Manual Digest*. Diu la màxima del *Polítar*: *Los caminos dels ports no han de ser molt bons, ans bé fragosos y dolents, sols se puga transitar merament, al contrari los caminos reals de dins de les Valls, y limpios*. La màxima recomana de mantenir nets els camins del país, mentre aconsella de no guardar la mateixa cura en la neteja d'aquelles vies que connecten Andorra amb l'exterior, sobretot per evitar així l'arribada o el pas de tropes per Andorra. No cal posar-ho fàcil als estrangers, que poden esdevenir enemics, davant els quals més aviat convé una actitud de reserva i prudent desconfiança, sabedors que no es podrà fer front a certes amenaces. Un cert aïllament de les Valls no havia de ser forçosament perjudicial, ans al contrari.

Davant l'amenaça dels forasters, convenia de fer-se el desentès, de *fer del Ciego, mut, y sort*, tocava de *fer l'andorrà*. Avui, no cal estendre-s'hi massa, la realitat és una altra. Vivim, ens agradi o no, en el món global, en el món de la transparència i la instantaneïtat. Ja no hi ha camins *bruts i pedregosos* que aïllin les tranquil·les i remotes Valls d'Andorra. L'aposta per l'obertura no permet ja els espais d'ombra. Per molt que ens tapem la cara amb les pròpies mans, com fan els infants per amagar-se, els altres continuen veient el que fem.

El món ha canviat molt i molt de pressa, però potser no ho ha fet en la mateixa mesura la mentalitat andorrana-pirinenca de prevenció i desconfiança davant el desconegut, davant l'estranger. Potser les mentalitats evolucionen a tot un altre ritme. La prudència davant l'exterior, la reserva amb el foraster, la discreció, és un sentiment que en bona mesura encara perdura, com un sòlid romanent, si bé per agregació de noves aportacions i noves perspectives vingudes d'arreu aquest criteri es va modificant pas a pas. Allò que es coneix tradicionalment com *fer l'andorrà* és el contrari, en bona mesura, a haver-se de manifestar, a haver-se de posicionar, a cridar l'atenció.⁵

3. Nou escenari: la globalització

Amb els avenços tècnics produïts al llarg del segle xx i les primeres dècades del segle xxi, i molt especialment després de la revolució digital encara en procés, la globalització ha esdevingut una realitat indefugible, ha esdevingut el nou marc de referència en el qual esdevenen les coses. El món s'ha empetitit en temps i espai. En l'àmbit virtual la rapidesa i de vegades la resposta quasi instantània ha esdevingut la norma. En el món físic, ens hem habituat, sense donar-hi importància, a una oferta continuada i immediata que exigeix el trasllat continu de mercaderies arreu del món, amb un enorme esforç logístic i que mou una extraordinària activitat econòmica.⁶ Davant d'aquest nou horitzó, no té cap sentit amagar el cap sota l'ala, no es pot fer veure que això no és així i que nosaltres vivim en una realitat al marge que no es veurà afectada pel que passa arreu.

I en paral·lel a aquesta transformació, ha tingut lloc l'obertura al món d'Andorra com a subjecte polític. És aquest un fenomen fonamental per entendre el desafiament que ha d'afrontar Andorra amb la globalització. Si bé en molts altres aspectes –l'econòmic, social, en els costums i els hàbits en un sentit ampli– l'afectació de la globalització al Principat hauria estat la mateixa, si Andorra no hagués definit clarament el seu estatus internacional amb la Constitució del 1993, en l'aspecte polític i en les relacions exteriors l'impacte de la globalització hauria estat, ben segur, de molt menor intensitat. Si Andorra, tal com definia irònicament el professor Karl Zemanek, no hagués deixat de ser un *objetge jurídic no identificat*, (OJNI) i no hagués estat reconegut com a estat en dret internacional, no hauria estat requerit a exercir la seva responsabilitat de posicionament en tantes i tantes qüestions d'acord amb el seu nou estatut.⁷

4. Constitució i reconeixement d'Andorra com a subjecte polític i obertura al món

A partir de l'aprovació de la Constitució, el 1993 el Principat d'Andorra surt de la nebulosa jurídica en què es trobava per ser acceptat plenament com un estat per la comunitat internacional. Espanya i França reconeixen en primer lloc el Principat i aquell mateix mes de juliol Andorra entra a les Nacions Unides. El 1994 Andorra s'incorpora al Consell d'Europa, i poc a poc va establint relacions bilaterals amb un bon nombre d'estats.⁸

Avui en dia Andorra té relacions diplomàtiques amb més de 150 estats, és membre de 27 organismes internacionals i observador en 3 més. El Principat ha signat més de 320 convenis internacionals.

Utilitzant una figura espacial, bé es podria dir que la política exterior andorrana s'articula en cercles concèntrics al voltant del país. Un primer cercle comprendria el que han estat les relacions històriques d'Andorra amb el seu entorn més immediat, amb les comarques veïnes amb les quals Andorra s'ha relacionat tradicionalment. Un segon cercle de relació comprendria els països veïns, Espanya i França. D'aquesta particular relació en penjaria la doble pertinença alhora a la Francofonia i a les Cimeres Iberoamericanes, única i especial. Un tercer nivell de relació afectaria la relació amb la Unió Europea. Més enllà, el Principat té un nivell de relació excel·lent amb molts estats. Andorra manté una política especial de comunicació i complicitat amb els petits estats europeus i mira de mantenir alhora les millors relacions amb les grans potències.

La política exterior d'Andorra és una política molt recent, amb tradició escassa, en fase de

constituir-se, que s'enfronta a molts assumptes per primer cop, que mostra els avantatges i els inconvenients d'una diplomàcia encara emergent.⁹

La novetat de la política exterior fa que sovint aquesta sigui poc compresa per la població i que no en vegi la necessitat, quan precisament en un estat de la reduïda dimensió d'Andorra molts assumptes tenen de seguida un component internacional i no podrien satisfer-se sense l'ajut i la col·laboració exterior i/o dels països veïns, com és sovint el cas.

El fet que Andorra sigui a dia d'avui membre de ple dret de la comunitat de les nacions porta implícita una obligació de posicionament i de prendre part de manera continuada, tal com succeeix, per exemple, en els organismes internacionals. I és en aquests organismes, en l'exercici del multilateralisme, on el vot dels diferents estats val el mateix, on el Principat pot mostrar la seva força en peu de relativa igualtat¹⁰ amb altres estats i donar el seu vot a l'opció més adient o negociar el seu suport.

5. Necessitat de posicionament internacional, creixent polarització

Com a membre de ple dret de la comunitat internacional –com a subjecte polític–, el Principat no es pot sostreure a la permanent exigència de posicionament, fins i tot en temes allunyats de la quotidianitat i dels interessos andorrans.

En els organismes internacionals dels quals Andorra forma part, les declaracions, les demandes de suport a unes candidatures o unes altres, les preses de posició, les votacions tenen lloc de manera contínua en haver d'enfrontar els múltiples escenaris i conflictes.¹¹ A voltes són qüestions en les quals Andorra pot tenir un interès proper, a voltes són posicionaments sobre principis, sobre les prioritats andorranes en matèria de política exterior o sobre la defensa dels drets humans o la legalitat internacional, però a voltes són qüestions més o menys llunyanes –això no vol dir menys importants– sobre les quals el país no té doctrina establerta ni tampoc la possibilitat de fer-ne un seguiment molt acurat. En totes elles, tanmateix, hi ha una exigència de posicionament.¹²

Aquesta exigència s'esdevé, a més, en un escenari de gran rapidesa, d'immediateza en la resposta, de vegades ratllant la precipitació, que dona poc temps a rumiar adequadament una determinada posició, si és que no es compta amb una posició prèvia o una doctrina elaborada a l'avança.¹³

I tot això s'esdevé en un escenari de polarització creixent. El 1992, poc després de la caiguda del mur de Berlín, i com a teorització de la nova situació, el politòleg nord-americà Francis Fukuyama publicava *La fi de la història i l'últim home*. Ens hi hem referit abans. Fukuyama assumia, en versió contemporània, la presentació d'Alexandre Kojève de la tesi hegeliana de la fi de la història, entenent per tal, i de manera molt simplificada, l'adveniment mundial del marc democràtic occidental com a realitat insuperable i en la qual a partir de llavors només podria tenir lloc la política, i tancava la porta a altres models alternatius de governança políticocial.

És clar que el diagnòstic de Fukuyama fou un diagnòstic equivocat.¹⁴ L'horitzó de l'extensió planetària del model democràtic occidental no s'ha produït. Ben al contrari. Dit amb tota la prudència necessària, els moviments polítics de les primeres dècades del segle XXI semblen més aviat certificar l'adveniment d'un món multipolar, amb dos models rivals i alternatius –el model democràtic nascut de la Il·lustració occidental, amb les corresponents llums i ombres–

i un model més autoritari, que es desmarca dels valors d'Occident i reivindica altres tradicions de pensament i organització social, en consonància amb l'enfrontament en tots els àmbits en camí d'instal·lar-se entre els Estats Units d'Amèrica i la República Popular Xina. El naixement i voluntat de consolidació del sud global és un dels fenòmens més importants a tenir en compte en l'esfera mundial en els propers anys.

L'adveniment d'aquest nou món demana una nova prudència política i l'exigència d'un alineament més gran al que havíem estat acostumats els darrers temps. Certs esdeveniments a escala internacional –n'és paradigmàtica la guerra d'Ucraïna– han accelerat la polarització mundial i l'exigència d'un posicionament clar i inequívoc. Amb o sense acord d'associació amb la UE, la pertinença del Principat a la comunitat política europea marca clarament un nínxol de posició del qual és difícil que Andorra es pugui o vulgui sostreure. En definitiva, la geopolítica mana. Les excel·lents relacions que el nostre país havia mantingut els darrers temps amb algunes de les més grans potències demanen cada cop més un esforç suplementari. Andorra ha esdevingut subjecte polític en un món globalitzat. En un món que en l'actualitat va camí d'una polarització creixent on és cada cop més difícil de restar al marge i on la geopolítica pot arribar a determinar la posició de cadascú. Andorra, situat com una illa en el si de la Unió Europea, difícilment pot posicionar-se de manera gaire diferent a com ho fan els països veïns i les institucions europees. De forma gairebé natural i per la força de la història i els valors que compartim, Andorra forma part inequívoca del bloc occidental amb tots llurs avantatges i també amb llurs servituds.¹⁵

6. La qüestió de la sobirania

Val la pena parar una mica per analitzar la qüestió de la sobirania en l'horitzó indefugible de la globalització i en l'escenari d'un món fortament polaritzat. Sembla clar que, un cop dibuixat aquest panorama, les proclames a favor mereixen certa prudència i mesura. Quan hom n'escolta alguns defensors, sembla que parlen des d'una posició poc ajustada, tant pel que fa al moment present com al llarg de la història, i mantenen la ficció irreal d'una Andorra sobirana. És clar que Andorra avui en dia té les limitacions a la seva sobirania inherents a la seva incardinació històrica i geogràfica, però segurament és que no n'ha estat mai, de plenament sobirana, tal com es vol presentar. Més aviat cal pensar, de manera realista, en un concepte, el de sobirania, evolutiu i adaptatiu per força en un context dinàmic i canviant. Avui en dia gairebé cap estat pot proclamar-se totalment sobirà. Molt menys, és clar, si parlem de petits estats.

Coprínceps sobirans

Si hom es para a pensar en l'evolució de la sobirania d'Andorra al llarg de la història, és prou evident que cal matisar molt segons quines afirmacions. En primer lloc, al llarg de la història i fins a la Constitució, estrictament parlant, els detentors de la sobirania sobre les Valls d'Andorra eren els Coprínceps, sobirans a títol personal, que exercien el seu poder de forma indivisa.¹⁶ Fins i tot obviant aquesta realitat primera i determinant, sembla clar, en segon lloc, que davant l'exterior, mai el Principat d'Andorra no ha pogut presentar una posició de força. Per raons òbvies i ja esmentades, Andorra ha hagut de rebutjar sempre l'enfrontament,¹⁷ buscar les solucions per altres camins i acceptar sempre, per tant, certes renúncies o autolimitacions.

Sobirania des de la flexibilitat i el no-enfrontament¹⁸

Avui en dia, l'acció exterior d'Andorra continua sostenint-se en una filosofia de no-enfrontament. En assumptes cabdals, i a voltes en assumptes no pas tan importants, Andorra difícilment pot decidir *sobiranament* en contra dels principis de la comunitat internacional o dels interessos dels països de l'entorn més immediat. A la pràctica, Andorra ha votat ben poques vegades de manera diferent de com ho han fet Espanya o França i sempre en ocasions més o menys intranscendents. En assumptes de més volada, Andorra se sol alinear sempre amb el posicionament dels països veïns. I només en dos casos, en la guerra d'Iraq i en el reconeixement de Kosovo, on Espanya i França van votar de manera diferent, Andorra es va alinear amb la posició majoritària a escala internacional, que va coincidir aleshores amb la posició francesa.

Sobirania i acord d'associació

En aquests moments, Andorra debat sobre la conveniència o no de l'acord d'associació amb la UE. Precisament un dels arguments del partidaris del no és la pèrdua de sobirania per part del Principat. És veritat que cedir als tribunals europeus la darrera paraula en cas de conflicte entre Andorra i la UE quant a la interpretació de l'acord es pot entendre *a priori* com una cessió en aquest sentit. Tanmateix, cal posar les coses al seu lloc i acceptar un cert bany de realisme. En bona mesura, la *sobirania* andorrana s'exerceix realment només fins on no molesta en excés els interessos dels països veïns, i en aquest sentit, la submissió als tribunals europeus en cas de conflicte pot esdevenir una garantia afegida davant la posició de força que Espanya i/o França poden exercir cap a Andorra.

L'acord no afegirà noves limitacions a la sobirania andorrana. La manera en què Andorra va haver d'adoptar a correuita les sancions contra Rússia per la guerra d'Ucraïna o el cas del sucre¹⁹ amb Espanya els primers anys del segle XXI il·lustren clarament els límits de la sobirania de les Valls. Sembla millor tenir una sobirania garantida per una xarxa de 27 estats i la UE que no per Espanya i França únicament.²⁰ O dit altrament, si mai hi hagués un rebuig a l'acord d'associació que estableix un determinat encaix –com se n'ha dit tants cops– en l'espai de construcció europea, l'interès d'Andorra pot passar a ser majorment *tutelat* i més dependent encara de les voluntats dels estats francès i espanyol i els seus respectius governs.²¹

A més, les aproximacions a situacions o països en una línia diferent a la de la UE són cada cop més dificultoses. Gairebé es podria dir que les decisions sobiranes d'Andorra ho són únicament si no contradiuen, en assumptes importants, el que decideixen els països veïns i la mateixa UE. La geografia i la geopolítica manen. Andorra forma part, com la totalitat dels països europeus, des d'Islàndia fins a Geòrgia –i amb l'excepció de Rússia i Bielorrússia, és clar– de la Comunitat Política Europea (CPE), espai de construcció política i d'alineament internacional més enllà de les estructures més formals de la UE.²²

Sobirania i doble nacionalitat

Un altre aspecte gens negligible a tenir en compte és la relació entre sobirania i doble nacionalitat. Malgrat tota la proximitat i semblança en tants aspectes que hi pugui haver, els nacionals andorrans som nacionals d'un país tercer a la Unió Europea, i com a tals, no gaudim dels drets als països de la UE de què gaudeixen els ciutadans dels 27 estats membres. Això

fa que alguns andorrans que hi tenen dret recorrin avui dia, de forma fraudulenta,²³ a la doble nacionalitat per tal d'assegurar-se els drets de què disposen els ciutadans dels països de la Unió. Per aquest camí busquen evitar les barreres que s'imposen als ciutadans no comunitaris i se'ls facilita extraordinàriament el seu desenvolupament professional i àdhuc vital en els països de l'entorn. En un estat tan petit com ho és Andorra, que una part important dels seus ciutadans siguin alhora ciutadans d'un altre estat té alhora una clara afectació sobre la sobirania nacional. Fàcilment la nacionalitat andorrana pot aparèixer com a accessòria, folklòrica, de segona fila, com la pertinença a una associació, a un club i poca cosa més. L'acord d'associació, en permetre que els ciutadans de nacionalitat andorrana tinguin els mateixos drets que els ciutadans dels estats membres en tot el territori de la Unió, valoritza extraordinàriament la nacionalitat andorrana en equiparar-la en drets a qualsevol altra nacionalitat dels països de la UE i esvaeix aquesta clara temptació. És clar que també en aquest àmbit, a través de l'acord d'associació, la sobirania andorrana en surt netament reforçada.

Equilibris

És legítim però, preguntar-se fins a quin punt l'acord d'associació amb la UE pot desvirtuar el joc d'equilibris que ha permès al llarg dels segles la independència del país. Hi ha qui veu un canvi històric amb l'acord d'associació, en la mesura en què aquesta relació podria suposar la irrupció de la UE com un tercer Copríncep, com una mena de *supercopríncep* que podria fer decreixer el paper i la força dels actuals. Hi ha qui postula de fet, un nou escenari, un cop consolidada la relació amb la UE, on l'actual estructura institucional, el Copríncipat, potser ja no seria tan necessària i que podria obrir llavors la porta a altres formes d'estat.

Tanmateix, en aquest hipotètic escenari de substitució, i volent mantenir un sistema d'equilibri equidistant com el que proporcionava el Copríncipat, hom pot posar-se la pregunta si seria possible per a Andorra trobar un contrapoder a la mateixa UE. Es podria anar a buscar un altre contrapès, un altre *supercopríncep*? O amb l'acostament a la UE Andorra començaria a integrar-se de forma inexorable en una realitat superior tal com els va passar a tants principats o territoris en els processos d'unificació política d'Itàlia i Alemanya de la segona meitat del segle XIX? Amb qui podríem anar a buscar l'equilibri, si entenguéssim la UE com hem entès un dels dos Coprínceps històrics? Tocant de peus a terra, no sembla que aquesta sigui una possibilitat real. Cal adaptar-se als nous temps, a la marxa de les coses. Andorra pot restar sobirana i augmentar la seva solidesa jurídica i el seu reconeixement internacional precisament si és capaç de reeixir la seva incardinació en l'espai europeu en construcció.

Per una sobirania raonable

Per concloure aquest apartat amb una imatge literària: Andorra (i tants altres països) té en bona mesura una sobirania semblant a la del Rei Solitari a qui visita el Petit Príncep, que regna sobre tot el que hi ha, el seu planeta -l'Asteroid 325- els altres planetes i totes les estrelles. Per tal que la seva autoritat/sobirania sigui sempre respectada, el solitari i avorrit monarca ordena el que passa de manera inexorable com si hagués de passar perquè ell ho decideix, això sí, sempre amb ordres *raonables*. –Tampoc no té el recurs a la força, com nosaltres.– El

rei és molt conscient que si les seves ordres no fossin *raonables*, el problema i l'error seria seu i no del cosmos, que no l'obeïria. El cosmos, també al nostre voltant, té una determinada manera de fer les coses. A la fi de llur conversa, quan el Petit Príncep li diu que vol partir, el Rei, després d'oferir una mínima resistència, sàviament decideix nomenar-lo ambaixador perquè d'aquesta manera es continuï complint la seva voluntat sobirana.²⁴

7. Nous temps, una mateixa filosofia política

És clar que el darrer segle Andorra ha viscut una transformació extraordinària en tots els àmbits: hem passat d'una economia agrària i ramadera muntanyenca de subsistència a una pròspera economia sobretot basada en el sector terciari. La població s'ha multiplicat per 17, amb orígens molt variats que han fet que hi hagi avui a Andorra una gran diversitat social. Políticament, la Constitució del 1993 proveï el nou marc jurídic imprescindible per donar resposta adequada a l'accelerada evolució econòmica i social. Avui Andorra combina un ric mosaic poblacional vingut d'arreu amb unes llargues i sòlides arrels que s'enfonsen en una història de molts segles. Si qualsevol societat no és mai tancada o acabada, si qualsevol identitat està sempre en procés, això mateix és encara més cert en el present d'Andorra.

I per tot això, necessitem potser més que mai unes marques a què atènyer-nos, uns clars referents. Un dels més clars és sense dubte el bon criteri i el coneixement històric decantats per Fiter i Rossell en el *Manual Digest*. Uns consells i màximes, alguns formals, d'altres materials, que ens orienten en la llarga travessa històrica del país. És clar que de des d'aleshores ençà el món ha canviat molt. No obstant, el *Manual Digest* manifesta, al nostre parer, una saviesa política que no s'hauria de negligir. Des d'aquestes ratlles en defensem la plena vigència en una interpretació actualitzada, d'acord amb el temps històric, en el benentès que cal saber contextualitzar-la degudament.

A tall d'exemple, uns mesos enrere va donar-se una polèmica al Consell General per l'alineament d'Andorra amb la UE i els països occidentals en relació amb les sancions a Rússia per la guerra d'Ucraïna. Els crítics amb aquest alineament defensaven que amb aquesta decisió el país trencava amb el tradicional posicionament de neutralitat mantingut al llarg de la història. La neutralitat era un dels principis de la filosofia política tradicional dels andorrans i es considerava que no havia estat respectada. Segons els crítics, els actuals dirigents no havien seguit els tradicionals consells de discreció i prudència política pregonats per Antoni Fiter i Rossell.

Davant d'aquest fet, cal apuntar algunes reflexions. En primer lloc, considerar si Andorra tenia alguna altra opció, o si, atesa la seva situació geopolítica, el seu alineament amb la UE, i per tant també amb Espanya i França, era inevitable. Països que, en el cas que ens ocupa, se situaren ambdós del mateix costat. De fet, és això el que predica el *Manual Digest* i no una altra cosa: "parlar bé i assistir una i altra corona (...) no fer a las ditas Valls odiosas a ninguna de las dos coronas, ni en obras ni en paraules".²⁵

En segon lloc, val la pena recordar en què havia de consistir al llarg de la història, en la doctrina i en la pràctica, la neutralitat andorrana.²⁶ Quan Fiter i Rossell parla de les "valls neutres", ho fa d'acord amb el significat d'origen llatí del concepte. En llatí, *neuter* vol dir "ni l'un ni l'altre", i en aquest sentit, la neutralitat andorrana es predicava a mantenir l'equilibri i no decantar-se ni cap a França ni cap a Espanya.

Més enllà d'aquest cas concret, potser cal cercar, en un nou marc, aquest cop de globalització, quina és la versió actual de la tradicional saviesa política andorrana, quan hi ha obligació internacional de posicionament, que serà indefugible. Una idea seria potser no alinear-se amb les posicions més extremes, en no disposar ni de la xarxa diplomàtica ni de les estructures d'anàlisi que permeten tenir una opinió pròpia el més acurada possible –a excepció, benentès, de la condemna dels crims contra la humanitat.

Tampoc no caldria presumir ni anar donant lliçons. Fem bé les coses que l'escala d'Andorra ens permet, no ens acontentem de fer-les de manera mediocre com els països grans que en molts àmbits per qüestió de mida ho tenen molt més difícil per fer-ho bé. Aprofitem els avantatges de la dimensió del país, vist que n'hem de patir forçosament els inconvenients. Continuem treballant en la millora de la imatge internacional d'Andorra, que, en l'àmbit diplomàtic, és força bona. En qualsevol cas, millor que la percepció interna que se'n té. Esforcem-nos a combatre la pesada inèrcia del tòpic. Continuem treballant per la modesta però digna presència andorrana en el pla internacional. Siguem realistes, el món no està esperant el pronunciament d'Andorra per decidir què fer, però això no vol dir que no hàgim de tenir una posició. Com tots els països sobirans, l'hem de tenir. Resta al davant molt treball per fer quant al posicionament internacional del Principat d'Andorra.

Actualitzem, en definitiva, la prudència política andorrana en el món de la globalització. Posem-nos les ulleres del segle per apropar-nos de nou a les ensenyances del *Manual Digest*. No les vulguem veure com quelcom del passat. Recuperem-ne el seu esperit clàssic, capaç de parlar-nos, en tota ocasió, del moment present. Avui els andorrans tenim orígens molt variats, avui els nostres interessos i les nostres experiències vitals són molt menys homogenis que en temps passats. Tanmateix, fem l'esforç per transmetre'n el coneixement, l'estima i el valor a les noves generacions. Sapiguem retrobar els valors tradicionals andorrans i sapiguem inspirar-nos en el mestratge de la saviesa històrica d'Andorra, sintetitzada en el *Digest*. Rellegim-lo des del segle XXI. Què ens poden dir les màximes davant el referèndum de l'acord d'associació? Què ens aconsellen davant l'incert món globalitzat que ens toca viure?

Vicenç Mateu i Zamora,

doctor en Filosofia, Síndic general (2011-2019),
ambaixador i Secretari general de Demòcrates per Andorra

Notes

- 1- De vegades sembla que tenen més coses en comú els membres d'una determinada franja d'edat en zones ben distants del món que les que poden compartir amb els seus pares.
- 2- En donen testimoni la presència d'objectes romans al llarg de la Ruta de la seda, les conquestes i les fundacions de ciutats d'Alexandre el Gran o, en el pla de les idees, la gran coincidència entre la doctrina de la transmigració de les ànimes entre l'hinduisme i els pitagòrics, per exemple.
- 3- Per dir-ho amb una imatge, pocs anys enrere sembla que el projecte era l'europeïtzació de Sud-amèrica –fer-ne créixer les classes mitjanes per establitzar-ne les societats en reduir-ne les desigualtats–; avui més aviat sembla que el que es produeix és tot el contrari: la sud-americanyització d'Europa –el lent esfondrament de les seves classes mitjanes.

4- No deixa de ser una aplicació pràctica, basada en la saviesa popular, del teoritzat per Maquiavel. Maquiavel destaca que el Príncep, o l'Estat, busca romandre en el poder per tres vies: la força, la raó o l'astúcia. En el cas d'Andorra, per raons òbvies, vam haver de descartar de bon inici la força i recórrer únicament a la raó o l'astúcia.

5- O sigui, tot el contrari del que fan els *youtubers*, per dir-ho en un mot, ràpid i malament.

6- Curiosament, els moments en què hi ha problemes en el subministrament, quan un vaixell s'encalla en el canal de Suez, o de forma gairebé canònica, amb la pandèmia de la covid-19, prenem consciència de l'extraordinària interdependència de l'economia mundial i que darrere d'allò que sembla fàcil, evident i immediat hi ha un esforç extraordinari i un gran ús de recursos de tota mena. I que potser, en determinades circumstàncies, sobretot polítiques, podria perfectament no ser-hi.

7- Podríem imaginar l'alternativa d'un futur distòpic d'Andorra: l'ex-copríncipat esdevé una nova comarca catalana, o un estrany protectorat francès... És clar que en tals supòsits, Andorra no tindria cap veu ni vot en el concert internacional de les nacions, i en conseqüència, cap obligació de posicionar-se.

8- Curiosament, l'establiment de relacions diplomàtiques amb el Vaticà no fou de les primeres, s'esdevingué només després de tres anys.

9- Manca de tradició i/o doctrina, manca de mestratge, manca de mitjans i estructura vs. il·lusió, manca de prejudicis, entusiasme, voluntarisme.

10- Malgrat que en la negociació multilateral hi ha molta més igualtat entre els països, en disposar cada país d'un vot, no cal tampoc pecar d'ingenuïtat i pensar en una igualtat total. Els països són el que són, i malgrat grans proclames de principis i valors, defensen llurs interessos. Cada estat és diferent i pesa el que pesa, en termes econòmics, polítics, militars, de capacitat d'influència, etc.

11- És clar que el món cap on anem és un món ple de nous desafiaments. Podríem destacar-ne alguns, de manera no exhaustiva:

- La rivalitat i l'enfrontament entre dues grans potències en tots els terrenys.
- Un cert replegament del rol internacional dels Estats Units.
- L'adveniment d'un món multipolar, amb la consolidació de varies potències segones. La irrupció del *sud global*.
- L'oferta de dos possibles models d'organització política i social que desafien el bloc de valors occidentals.
- El dubte sobre la capacitat de la democràcia liberal de mantenir l'estat del benestar amb la conseqüència d'un creixent malestar en les poblacions occidentals, que en cada país es manifesta de forma diferent segons les pròpies circumstàncies.
- L'augment de les desigualtats, visualitzat, per exemple, en el tractament de la pandèmia.
- L'emergència d'un nou eix: globalització liberal / sobiranistes –amb clars guanyadors i perdedors–, com a nova clau d'alineament.
- *El xoc de civilitzacions* i el ressorgiment de problemes identitaris.
- El canvi demogràfic: l'envelliment d'alguns països i el creixement de la joventut d'altres.
- Els corrents migratoris deguts a la guerra o a la fugida de territoris sense massa perspectives de futur i a la recerca d'un lloc millor.
- La urgència de la crisi climàtica.
- Els reptes de tota mena que posen damunt de la taula l'adveniment de la nova era digital –seguretat, intimitat, vulneració de drets, control social.
- Les possibilitats extraordinàries obertes pels avenços científics i en concret les noves qüestions i interrogants associats a l'adveniment de la intel·ligència artificial (IA) i del *transhumanisme*, necessitats d'un important esforç de reflexió i d'elaboració ètica.
- L'actualització del risc d'ús d'armament nuclear i el ressorgiment de l'escenari d'una tercera guerra mundial.

12- Un cas clar i allunyat dels conflictes bèl·lics és el de les votacions per la seu de properes exposicions universals.

13- El rol de les ambaixades i els ambaixadors ha canviat extraordinàriament amb l'adveniment de la millora extraordinària de les comunicacions, físiques i digitals, i la globalització. Només cal pensar què era un ambaixador als segles XVIII o XIX, amb dificultats clares de comunicació amb la capital i consegüentment una gran autonomia –d'aquí la fórmula d'ambaixador extraordinari i plenipotenciari–, i el que és avui, en l'època dels mòbils i el *whatsapp* entre ministres o caps de govern.

14- El llibre de Fukuyama no és tan dogmàtic com la presentació que se'n fa popularment. Hi ha una part més aviat interrogativa que se sol passar per alt. És un llibre, com tants altres, del qual molta gent parla d'oides.

15- El sí o el no a l'acord d'associació poc variària la nostra capacitat de maniobra en aquest sentit.

16- Els Coprínceps eren de forma conjunta i indivisa els sobirans d'Andorra. Això procurava la possibilitat d'un joc d'equilibris entre dos poders o centres de gravetat que els andorrans van aprendre a jugar de manera sàvia i prudent i va possibilitar la continuïtat del *miracle andorrà* al llarg dels segles.

17- Fins i tot en la victòria del lluitador de Setúria, d'acord amb la llegenda, on el representant andorrà defuig el combat directe, en el qual no sortiria vencedor.

- 18- Cal recordar, entre d'altres, la màxima 28 del *Manual Digest* i el seu comentari: "Tolerar alguna cosa y fer del desentés, a fi de evitar algun gran dany, o lograr algun profit. Comentari: Màxima y regla es molt temps ha assentada lo tolerar alguna cosa, y fer del ciego, mut y sort, per no patir algun grave dany y també per lograr algun profit. Fer en fi del Andorrà (com se diu per tota Catalunya, per expressar la taciturnitat, y prudencia), per lograr sa honesta conveniencia; porque de lo contrari sinos que las cosas foren contra la honestadat, y be publich se segueixen a vegades deplorables consecuencias. O la màxima 35: Prevenir los mals sangrantse antes no vinga la malaltia. Comentari: Es dir que antes no vingan los trencacaps y disgustos, prevenirlos costejant encara que sian alguns interessos y perjudicarse en alguna cosa per evitar algun grava dany. Mes excelent genero de medecina y remey as precaucionar y prevenir la malaltia antes qua vinga, que no curarla despues que ha vingut. A pagar una petita centella; porque de no ferse a vegadas se abrassarà tota una república." O encara el comentari de la màxima 40, quan recomana la flexibilitat dels joncs, que tornen a alçar-se després d'una riuada, mentre que... "Los arbres vanitosos de sa fortaleza, rael y poder y pompositat no volen doblarse al aigus, antes be impedeixen lo ours de la aigue, lo que succeheix es, que la aigua los arrenca de soca rael, y sels ne arrossega, de manera que de ells no en queda rasa ni señal, o sols ne queda lostrossos o debrisos."
- 19- Cal recordar el cas, ara fa uns anys, en què sota la pressió d'Espanya, Andorra va abandonar aquella pràctica de pretesa transformació sense ni tan sols convocar el Comitè Mixt, lloc on s'havien de resoldre les diferències entre el Principat i la UE. El que passà llavors és força significatiu.
- 20- Tot i que, no ens enganyem, molts països de la UE, si no hi tenen una afectació directa, preguntaran o s'atindran al que diguin Espanya o França en relació amb els assumptes andorrans.
- 21- En aquest cas, la figura institucional dels Coprínceps seria clau.
- 22- No se sap ben bé per què, Andorra, San Marino i Mònaco no foren convidats a la primera edició de la conferència, celebrada a Praga, sota presidència txeca de la UE, la tardor de 2022. La CPE va ser una iniciativa d'Emmanuel Macron.
- 23- La Constitució, en el seu article 7.2 prohibeix explícitament la doble nacionalitat.
- 24- Antoine de Saint-Exupéry. *Le Petit Prince. Oeuvres Complètes*, vol II. La Pléiade, p. 262-267.
- 25- *Manual Digest*, màxima 36: "Portarse las valls ab igualtat, tant respecte a Fransa com a España, parlar be y asistir a una y altra Corona". Comentari: "Las Valls de Andorra tenen gran y suma dependencia de las dos Coronas, de Fransa com a vasalls del Sr. Compte de Foix, de España per lo Comers, y per la protecció de ditas Valls, que tenen los Reys Catolichs, com a 11 subditas y vassallas del Ilm. Sr. Bisbe de Urgell, subdit y vassall (de la manera qua se puga dir) de dit Rey. Aixi que se procurará en tot temps, no fer a las ditas Valls odiosas a ninguna de las dos coronas, ni en obras ni paraulas."
- 26- A això es refereixen precisament les màximes 37, 38 i 39.